

DETERMINATION OF THE PERCEPTIONS OF PRESCHOOL TEACHERS REGARDING THE PEER RELATIONS OF CHILDREN¹

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN ÇOCUKLARIN AKRAN İLİŞKİLERİNE YÖNELİK ALGILARININ BELİRLENMESİ

Hülya GÜLAY OGELMAN²

Ahmet EROL³

Hayriye ASAR⁴

Feride MUMCULAR⁵

Mehmet Hayrettin KIRAÇ⁶

Çağatay KİLİMLİOĞLU⁷

Abstract

The objective of this study is to determine the perceptions of preschool teachers regarding the peer relations of young children. The sample group of the study consisted of 48 preschool teachers rendering service at independent kindergartens and nursery classes of the Ministry of National Education in eight provinces in the Aegean Region. According to the results of the study, the first three problems most frequently encountered by teachers in the class regarding the peer relations were; deficiency in social skills, violence-aggression, and argument-quarrel. Preschool teachers stated social skills, communication between mother-father-child, and age as the first three variables positively affecting the peer relations. Teachers stated behavioural problems, parental attitude, communication between mother-father-child and crowded/solitary class as the first three variables negatively affecting the peer relations. The first three strategies frequently used by teachers in solving the problems about peer relations in the class were directing the children to solve their own problems, interviewing with the families, and using the punishment-reward strategies. According to teachers, the most important signs of peer victimisation for a child were introversion, timid attitudes, crying, and rejection to go to school. The most important behaviour signifying that a child used violence to her/his peers was aggression. Besides, the most important signs for a child to be loved by her/his peers were the constant interaction of other children with this child, popularity of this child in the peer group and her/his ability to lead others.

Keywords: Preschool education, preschool teachers, preschool children, peer relationships.

Özet

Bu araştırmanın amacı, okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin küçük çocukların akran ilişkilerine yönelik algılarının belirlenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu, Ege Bölgesi'ndeki sekiz ilde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokulu ve anasınımlarında görev yapan 48 okul öncesi eğitimi öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmanın bulgularına göre, öğretmenlerin akran ilişkileri ile ilgili sınıfta en sık karşılaştıkları ilk üç sorun; sosyal becerilerdeki eksiklik, şiddet-saldırganlık ve tartışma-kavgadır. Okul öncesi öğretmenleri, akran ilişkilerini olumlu yönde etkileyen ilk üç değişken olarak sosyal becerilere sahip olmayı, anne-baba-çocuk arasındaki iletişimi ve yaşı ifade etmişlerdir. Öğretmenler, akran ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen ilk üç değişken olarak davranış sorunlarını, anne-baba tutumunu, anne-baba-çocuk arasındaki iletişimi ve sınıfın kalabalık/tenha oluşunu belirtmişlerdir. Öğretmenler, sınıftaki akran ilişkisi sorunlarını çözmeye en sık izledikleri ilk üç strateji olarak çocukları kendi sorunlarını çözmeleri için yönlendirme, ailelerle görüşme ve ödül-ceza stratejilerini kullanmadır. Öğretmenlere göre bir çocuğun akran

¹ Bu çalışma 28 - 31 Mayıs 2015 tarihleri arasında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde düzenlenen VII. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi ABD., Denizli. e-posta: hgulay@pau.edu.tr

³ Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi ABD., Denizli. e-posta: ahmete@pau.edu.tr

⁴ Gediz Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Çocuk Gelişimi Programı, İzmir. e-posta: hayriye.asar@gediz.edu.tr

⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, Sırma İlkokulu, Bozdoğan, Aydın. e-posta: feride-01@hotmail.com

⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, 19 Mayıs İlkokulu, Selçuk, İzmir. e-posta: mkirac@outlook.com

⁷ Milli Eğitim Bakanlığı, Osman Nuri Tuna Anaokulu, Kale, Denizli. e-posta: kilimlioglu@hotmail.com

şiddetine maruz kaldığını gösteren en önemli belirtiler; çocuğun içine kapanık, çekingen tutumu, ağlaması, okula gelmek istememesidir. Bir çocuğun akranlarına şiddet uyguladığını gösteren en önemli davranış saldırganlıktır. Ayrıca çocuğun akranları tarafından sevildiğini gösteren en önemli belirtiler, diğer çocukların bu çocukla sürekli etkileşim halinde olması, bu çocuğun akran grubunda popüler olması ve diğerlerine liderlik yapmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi eğitim, okul öncesi öğretmenleri, okul öncesi dönem çocukları, akran ilişkileri.

Giriş

İnsan hayatının temel dinamikleri arasında yer alan sosyal beceriler, yaşamın bütün evrelerini etkilemektedir. Sosyal beceriler doğumla birlikte gelişmeye başlar ve etkisi hayatın sonuna kadar devam eder (Gülay ve Akman, 2009). Çocuğun genişlemekte olan dünyası, gün geçtikçe daha çok sayıda insanı içine alacaktır. Bakım gereksiniminden dolayı önce anneye bağlanan çocuğun yaşantısına, daha sonra aile bireyleri, akranları, öğretmenleri ve örnek bir takım kişiler girmektedir (Elkin, 1995: 46 akt: Bal ve Temel, 2014). Akranlar bu ilişki ağı içerisinde her yaş döneminde büyüğü bir öneme sahiptir.

Sosyal gelişimin yapı taşlarından olan akran ilişkilerini aynı yaş grubu içindeki bireylerin etkileşimi olarak tanımlamak mümkündür (Hartup, 1986 akt: Pepler ve Craig, 1998). Akran ilişkilerinin tüm gelişim alanlarını etkileyebildiği, yapılan araştırmalar sonucu ortaya konmuştur. Piaget (1932) ve Sullivan (1953), akran ilişkileri ile mantıklı düşünme, olaylara başkasının açısından bakabilme ve sosyal becerilerin paralel olarak geliştiğini belirtmişlerdir (Akt: Alisinanoğlu ve Özbey, 2011). Olumlu akran ilişkileri sayesinde çocukların bilişsel, sosyal, duygusal yönden gelişimleri desteklenebilir (Alisinanoğlu ve Özbey, 2011; Gülay-Ogelman ve Erten, 2013). Ayrıca olumlu akran ilişkileri, çocuğun öz-güvenini ve kendilik değerini arttırmaktadır (Alisinanoğlu ve Özbey, 2011). Akran ilişkisi sayesinde çocuklar, hem arkadaşlığa duyulan doyumunu sağlamakta hem de bilgi ve deneyim kazanmak için fırsatlar kazanmaktadır. Çocuklar, akranlarıyla etkileşimlerinde, kendi kendilerini değerlendirme olanağı bulurlar. Ayrıca hoşgörü, işbirliği, paylaşım gibi birçok sosyal beceriyi grup içerisinde öğrenmektedirler (Gülay-Ogelman ve Erten-Sarıkaya, 2013; Rowley, Sellers, Chavous ve Smith, 1998).

Okul öncesi dönemdeki akran ilişkilerinin etkisine bakıldığında, çocukların etkileşimlerinin yaş ilerledikçe arttığı ve akran ilişkilerinin yapısının geliştiği görülmektedir. Zaman içinde gelişen akran ilişkileri çocuğun gelişim alanları üzerinde kısa ve uzun vadeli birçok etki bırakmaktadır (Alisinanoğlu ve Özbey, 2011; Gülay, 2009a). Ayrıca akran ilişkilerinin kalitesi de çocukların gelişim alanlarına olumlu yönde etki etmektedir. Olumlu akran ilişkileri, yaşamın ilerleyen yıllarında ortaya çıkabilecek depresyon, sosyal kaygı, yalnız kalma gibi problemlerin önüne geçilmesi açısından önem taşımaktadır (Alisinanoğlu ve Özbey, 2011; OSBEP, 2014).

Günümüzde akran ilişkilerinin ilk yaşandığı yerlerin başında okul öncesi eğitim kurumları gelmektedir. Okul öncesi eğitim kurumları sosyal etkileşim ve ilk akran ilişkilerinin yoğun bir şekilde yaşanıp, çocukların farklı deneyimler edinmelerine katkı sağladıkları için önemlidirler (Bilgin Aydın, 2004; Wood, Cowan ve Baker, 2002). Okul öncesi eğitim kurumlarında, akran ilişkilerine zemin hazırlanmaktadır (Gülay-Ogelman ve Erten-Sarıkaya, 2013). Çocuk ve akran ilişkileri unsurlarının yanı sıra okul öncesi eğitim kurumlarının temel unsurlarından biri de öğretmenlerdir.

Okul öncesi öğretmenlerinin etkili ve verimli eğitim öğretim ortamı oluşturmaları için ilk olarak çocuklar arasındaki ilişkiyi anlamaları ve bu değişkeni göz önünde bulundurarak stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir. Öğretmenlerin çocuklar

arasındaki ilişkiyi anlamasının en kolay yolu ise gözlemdir. Gözlem yoluyla öğretmenler çocuklar arasındaki ilişkiyi kolayca anlayabilir ve eğitim ortamını buna göre düzenleyebilirler. Ayrıca öğretmenin mesleki, kişisel yeterlilikleri ve çocuklarla kurduğu iletişim akran ilişkilerini anlamak için oldukça gereklidir (Gülay-Ogelman ve Erten-Sarikaya, 2013). Sınıfların toplumun temsili bir örneği olduğu düşünüldüğünde, çocukların sınıf içerisindeki sosyal ilişkilerini iyileştirme ve bu iyileştirmeyi diğer alanlara aktarmada, öğretmenlerin olumlu tutumlarının büyük önem taşıdığı söylenebilir (Özdemir ve Ahmetoğlu, 2012).

Okul olarak nitelendirdiğimiz sosyal ve kültürel sistemin en stratejik parçalarından biri öğretmenlerdir (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005). Her şeyden önce öğretmenler, tüm öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal ihtiyaçlarının karşılanması, öğrenmeye elverişli normatif sınıf ortamı koşullarının oluşturulmasında ve düzenlenmesinde önemli bir rol üstlenmektedirler (Rowe, 2003). Öğretmenlerin çocuklar üzerindeki etkisi çok boyutludur. Örneğin; öğretmen ve çocuk arasındaki ilişkinin kalitesi çocukların okula uyumunu kolaylaştırabilmekte, akademik başarıyı olumlu yönde etkileyebilmektedir (Birch ve Ladd, 1997; Larson, 2010). Ayrıca çocukların dil öğrenmelerine de ve dil gelişimlerin de öğretmenlerin katkısının büyük olduğu ifade edilmektedir (Huang, Eslami ve Hu, 2010). Diğer yandan çocukların, aileden sonra düzenli olarak sosyal etkileşim içine girdikleri yetişkinler öğretmenlerdir. Çocuklar aileden sonra öğretmenleri ve akranlarıyla oldukça uzun zaman geçirmektedirler (Kıldan, 2011).

Akranlar ve öğretmenler, okul öncesi temel unsurları olarak karşılıklı etkileşim içindedirler (Gülay-Ogelman ve Erten, 2013; Gülay-Ogelman ve Seven, 2014). Türkiye’de okul öncesi dönemde akran ilişkileriyle ilgili özellikle son on yıl içinde yapılan araştırmalarda artış görülmektedir (Çiftçi-Topaloğlu 2014; Gülay 2009a, 2009b, 2010; Gülay-Ogelman ve Salı, 2014; Gültekin-Akduman, 2012; Uysal ve Dinçer 2012). Türkiye’de okul öncesi öğretmenleriyle ilgili yapılan çalışmalarda da artış söz konusudur (Gömlüksiz ve Serhatlıoğlu, 2013; Gülay-Ogelman 2014; Kefi, Çeliköz ve Erişen, 2013). Ancak yapılan alan yazını taramasında okul öncesi dönem öğretmenlerinin, çocukların akran ilişkilerine yönelik algılarını ortaya koyan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Okul öncesi dönemde akran ilişkilerinin öğretmen tarafından nasıl algılandığının bilinmesi, uygun eğitim öğretim ortamının oluşturulması ve çocukların daha iyi tanınması bakımından önem taşımaktadır. Buradan yola çıkılarak, araştırmanın amacı, okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi dönem çocuklarının akran ilişkilerine yönelik algısının belirlenmesidir. Araştırmanın alt amaçları şu şekildedir:

Öğretmenlerin akran ilişkilerini çeşitli özellikler açısından değerlendirmelerine ilişkin alt amaçlar:

- Okul öncesi öğretmenlerinin, akran ilişkileri ile ilgili sınıflarında karşılaştıkları sorunların dağılımı nedir?
- Öğretmenlere göre akran ilişkilerini olumlu yönde etkileyen değişkenlerin dağılımı nedir?
- Öğretmenlere göre akran ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen değişkenlerin dağılımı nedir?
- Öğretmenlerin sınıflarındaki akran ilişkisi sorunlarını çözmek için izledikleri stratejiler nelerdir?

Öğretmenlerin akranlar arasındaki belirli davranış örneklerine yönelik değerlendirmelerine ilişkin alt amaçlar:

- Öğretmenlerin verilen davranış örnekleri içerisinde saldırgan davranışı ayırt etme düzeyleri nedir?
- Öğretmenlerin verilen davranış örnekleri içerisinde akran şiddetine maruz kalmayı ayırt etme düzeyleri nedir?
- Öğretmenlerin verilen davranış örnekleri içerisinde akranlar tarafından dışlanmayı ayırt etme düzeyleri nedir?
- Öğretmenlere göre bir çocuğun akran şiddetine maruz kalmasına ilişkin belirtiler nelerdir?
- Öğretmenlere göre bir çocuğun akranına şiddet uygulamasının belirtileri nelerdir?
- Öğretmenlere göre bir çocuğun akranları tarafından sevilmesinin belirtileri nelerdir?
- Öğretmenlere göre bir çocuğun akranları tarafından dışlanmasının belirtileri nelerdir?

Öğretmenlerin akran ilişkilerini değerlendirme, geliştirme, bu konuda farklı yollardan bilgi sahibi olmaları ile ilgili görüşlerine yönelik alt amaçlar:

- Öğretmenler akran ilişkilerini değerlendirmek için hangi yöntem ve teknikleri kullanmaktadırlar?
- Öğretmenler akran ilişkilerini geliştirmek için hangi stratejileri kullanmaktadırlar?
- Öğretmenlerin akran ilişkileri ile ilgili seminer, konferans, hizmet içi eğitime katılma düzeyleri nedir?

Öğretmenlerin akran ilişkilerindeki sorunların cinsiyete göre çözümüyle ilgili görüşlerine yönelik alt amaçlar:

- Öğretmenlere göre erkek çocuklar, sorunlarını genellikle nasıl çözmektedirler?
- Öğretmenlere göre kız çocuklar, sorunlarını genellikle nasıl çözmektedirler?

Yöntem

Araştırmanın Yöntemi

Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların akran ilişkilerine yönelik algılarını belirlemeye yönelik olan bu araştırmada, tarama yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmada veriler nitel araştırma yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Nitel araştırmacılar, insanların deneyimlerini ne düzeyde değerlendirdiklerini, yorumladıklarını, deneyimlerine nasıl bir anlam yüklediklerini ve dünyalarını nasıl kurduklarını anlamlandırmayı amaçlarlar (Merriam, 2013). Bu doğrultuda nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya 1 konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 1999: 18). Nitel araştırma, derin, ayrıntılı ve detaylı alanlarda derinlemesine bilgi almak ve bilgiyi detaylandırmak için elverişli bir araştırmadır (Creswell, 2013; Patton, 2014). Araştırmada öğretmenlerin akran ilişkileri algısını ortaya çıkarmak için yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Yapılandırılmış görüşme, önceden hangi soruların ne şekilde sorulacağını, hangi verilerin toplanacağını ayrıntılı biçimde belirlendiği, görüşme planının aynen uygulandığı bir görüşme tekniğidir (Karasar, 2005).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Ege bölgesindeki çeşitli illere bağlı ilçe merkezinde (İzmir-Çiğli, Denizli-Kale, Muğla-Dalaman, Uşak-Ulubey, Afyon-Dinar, Manisa-Soma, Kütahya-Emet, Aydın-Bozdoğan) görev yapan 48 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Öğretmenlerin % 93.8'i kadın (n=45), % 6.3'ü erkektir (n=3). Araştırmadaki her ilde belirlenen ilçelerden 6'şar öğretmen araştırmaya katılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, kolay ulaşılabilir durum örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Patton (2014) kolay ulaşılabilir örnekleme zaman açısından hızlı, maliyeti düşük ve kolay olanı yapma şeklinde ifade etmektedir.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğretmenlere ve sınıflarına ilişkin demografik bilgiler

Araştırmaya katılan öğretmenlere ve sınıflarına ilişkin demografik bilgiler		f	%
Cinsiyet	Kadın	45	93.8
	Erkek	3	6.2
	Toplam	48	100
Mesleki deneyim	1-5 yıl arası	18	37.5
	6 -10 yıl arası	23	47.9
	11 -15 yıl arası	4	8.3
	16 -20 yıl arası	3	6.3
	Toplam	48	100.0
Mezun olunan program	Okul Öncesi Öğretmenliği	41	85.4
	Çocuk Gelişimi Öğretmenliği	3	6.2
	El Sanatları Öğretmenliği	1	2.1
	Giyim Öğretmenliği	1	2.1
	Açık Öğretim Fakültesi – Okul Öncesi Öğretmenliği	1	2.1
	Sınıf Öğretmeni	1	2.1
	Toplam	48	100.0
Görev yapılan okul öncesi eğitim kurumu	Anasınıfı	24	50.0
	Bağımsız Anaokulu	24	50.0
	Toplam	48	100.0
Öğretmenlerin çalıştığı okul öncesi sınıflarındaki yaş aralığı	48 – 60 ay	7	14.6
	48 – 66 ay	19	39.6
	60 – 72 ay	22	45.8
	Toplam	48	100.0

Veri Toplama Aracı

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocukların Akran İlişkilerine Yönelik Algıları Soru Formu: Veri toplama aracı olarak okul öncesi öğretmenlerinin akran ilişkilerine yönelik algılarını belirlemek için araştırmacılar tarafından geliştirilen Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocukların Akran İlişkilerine Yönelik Algıları Soru Formu kullanılmıştır. Görüşme formu oluşturulurken görünüş ve kapsam geçerliği olarak ölçme değerlendirme, okul öncesi eğitim, çocuk gelişimi alanlarında özellikle akran ilişkileri alanında çalışmalar gerçekleştiren beş akademisyenden ve dört okul öncesi öğretmeninden (en az 8, en çok 10 yıllık deneyime sahip) uzman görüşü alınmıştır. Uygulama öncesinde de çalışma grubu dışından üç öğretmenle pilot uygulama

yapılmıştır. Form, öğretmenlerle ilgili demografik bilgiler, dışında 17 maddeden oluşmaktadır. Formdaki soruların on üçü seçenekler arasında tercihin yapıldığı sorulardır. Dört soru ise açık uçludur. Formdaki sorular şu şekildedir:

- Akran ilişkileri ile ilgili sınıfınızda en sık karşılaştığınız üç sorun nedir?
- Sizce akran ilişkilerini olumlu yönde etkileyen en önemli üç değişken nedir?
- Sizce akran ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen en önemli üç değişken nedir?
- Sınıfınızdaki akran ilişkileri sorunlarını çözme için neler yapıyorsunuz? En sık gerçekleştirdiğiniz üç uygulamayı belirtiniz.
- Aşağıdaki durumlardan hangisi bir çocuğun akranlarına karşı saldırgan olduğunun işareti olarak değerlendirilebilir?
- Aşağıdaki durumlardan hangisi bir çocuğun akran şiddetine maruz kaldığının bir işareti olarak değerlendirilebilir?
- Aşağıdaki durumlardan hangisi bir çocuğun akranları tarafından dışlandığının bir işareti olarak değerlendirilebilir?
- Bir çocuğun akran şiddetine maruz kaldığını nasıl anlarsınız?
- Bir çocuğun diğer arkadaşlarına şiddet uyguladığını nasıl anlarsınız?
- Bir çocuğun akranları tarafından sevildiğini nasıl anlarsınız?
- Bir çocuğun akranları tarafından dışlandığını nasıl anlarsınız?
- Akran ilişkilerini değerlendirmek için hangi yöntem ve teknikleri kullanıyorsunuz?
- Belirttiğiniz yöntem ve teknikleri hangi sıklıkta kullanıyorsunuz?
- Sınıfınızdaki akran ilişkilerini geliştirmek için neler yaparsınız?
- Akran ilişkileri ile ilgili bir seminer, konferans, hizmet içi eğitime katıldınız mı?
- Sınıfınızdaki erkek çocuklar aralarındaki sorunları genellikle nasıl çözüyorlar?
- Sınıfınızdaki kız çocuklar aralarındaki sorunları genellikle nasıl çözüyorlar?

Uygulama

Veriler öğretmenlerle yapılan görüşmelerle görüşme formunun bireysel olarak doldurulmasıyla elde edilmiştir. Öğretmenlere soru formu verilmiş, araştırmacılar soruları yöneltirken öğretmenlerin kendi formlarından soruları takip etmeleri sağlanmıştır. Görüşme öncesinde öğretmenlere form ve araştırmanın amacı hakkında bilgiler verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde, betimsel analiz ve içerik analizi yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Soru formunda yer alan on üç soruda betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Bu sorularda belirtilen seçenekler doğrultusunda öğretmenlerin belirttiği cevaplara göre frekans yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Betimsel analiz yönteminde gerekli yerlerde doğrudan alıntılar sunulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 1999). Ancak araştırmada yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanıldığı için soru formunda öğretmenlerin soru formunda belirtilen seçenekler dışında görüşleri alınmamıştır. Bu nedenle içerik analizinde sunulabilecek doğrudan alıntılar, bu araştırmanın bulgularında yer almamaktadır. Açık uçlu olan dört soruda ise içerik analizi yapılmıştır. Bu sorularda öğretmenlerin verdikleri cevaplar doğrultusunda veriler kodlanmış, ardından kategoriler belirlenmiş, kategorilere göre yüzde ve frekans dağılımları gerçekleştirilerek bulgular tanımlanmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Tablo 2. Okul öncesi öğretmenlerinin akran ilişkileri ile ilgili sınıfta karşılaştıkları sorunların dağılımı

Akran ilişkileri ile ilgili sınıfta karşılaşılan sorunlar	f	%
1. Sosyal becerilerdeki eksiklik (İşbirlikçi olmama, empati kuramama, izinsiz oyuncacı alma, paylaşmama, sorumluluk sahibi olmama, iletişim problemleri, oyunları bozma, oyuna almama, hakları ihlal etme)	40	27.7
2. Şiddet ve saldırganlık	15	10.4
3. Tartışma ve kavga	14	9.7
4. Birbirlerini şikâyet etme	13	9.0
5. Dışlanma-dışlama	12	8.3
6. Kiskançlık	9	6.2
7. Cinsiyetler arasındaki tartışma	7	4.9
8. Küsme	4	2.8
9. Kıyaslama	3	2.1
10. Rekabet-Lider olma çabası	3	2.1
11. Benmerkezci olmak-Sabırsızlık gibi gelişimsel özelliklerden kaynaklı sorunlar	3	2.1
12. Okula uyum sorunları	2	1.4
13. Gruplaşma	2	1.4
14. Herkesin aynı çocukla oynamak istemesi	2	1.4
15. Akranlarına karşı baskıcı olma	2	1.4
16. Paralel oyun oynama	2	1.4
17. Akranlarına karşı korku ve kaygı içinde olma	1	0.7
18. Soru sorulunca aynı cevapların verilmesi	1	0.7
19. Arkadaşlarıyla ilgili düşüncelerin sürekli değişmesi	1	0.7
20. Etkinliklere katılmak istememek	1	0.7
21. Alışık oldukları yaşantı şekli	1	0.7
22. Sınıftaki çocuk sayısının az ya da fazla olmasından kaynaklı sorunlar	1	0.7
23. Soruya cevap vermeyenler	5	3.5
Toplam	144	100.0

Tablo 2’de görüldüğü üzere, örneklem grubundaki okul öncesi öğretmenlerinin 43’ü (% 89.6) soruyu cevaplarken, 5 öğretmen (% 10.4) soruyu cevaplandırmamıştır. Öğretmenlerin akran ilişkileri ile ilgili sınıfta en sık karşılaştıkları ilk üç sorun sırasıyla sosyal becerilerdeki eksiklik (% 27.7), şiddet-saldırganlık (% 10.4) ve tartışma-kavgadır (% 9.7). Sosyal beceriler, çocukların akran ilişkilerine yön veren temel davranışları içermektedir. Sosyal becerilere sıklıkla kullanan çocuklar, akranları tarafından seilmekte ve başarılı akran ilişkileri yürütebilmektedir (Gülay ve Akman, 2009). Saldırganlık, çocuklar arasında sıklıkla görülebilecek bir problem durumudur. Saldırganlığın kısa süreli etkileri arasında akranlar tarafından dışlanma, reddedilme yer almaktadır (Hay, Payne, ve Chadwick, 2004). Ayrıca tartışma ve kavga, okul öncesi dönem çocukları arasında görülebilen bir davranış problemidir (Kanlıkılıçer, 2005). Bu bağlamda, öğretmenlerin akran ilişkileri problemleri ile ilgili tespitlerinin alan yazınla paralellik gösterdiği ortaya konulmaktadır.

Tablo 3. Okul öncesi öğretmenlerine göre akran ilişkilerini olumlu yönde etkileyen değişkenlerin dağılımı

Öğretmenlere göre arkadaş ilişkilerini olumlu yönde etkileyen değişkenler	f	%
1. Sosyal becerilere sahip olmak (empati, işbirliği, yardımlaşma v.b)	28	19.4
2. Anne-baba-çocuk arasındaki iletişim	25	17.4
3. Yaş	17	11.8
4. Anne-baba tutumu	15	10.4
5. Öğretmenin tutumu/yaklaşımı (öğretmen-çocuk iletişimi vb.)	12	8.3
6. Cinsiyet	10	6.9
7. Sınıfın büyüklüğü/fiziksel koşullar	9	6.2
8. Mizaç	7	4.9
9. Sınıfın kalabalık/tenha oluşu (çocuk sayısı)	5	3.5
10. Gelişim alanlarındaki genel beceri düzeyinin yüksek oluşu	5	3.5
11. Fiziksel görünüş (gözlüklü olma, akranlarına göre uzun boylu, uzun saçlı olma, renkli göz, diş teli takma, kıyafetlerin temiz olup olmaması v.b.)	4	2.8
12. Öğretmenin sınıf yönetimi stratejisi	3	2.1
13. Kardeş ilişkileri	3	2.1
14. Çocuğun doğum sırası (kaçıncı çocuk olduğu ya da tek çocuk oluşu)	1	0.7
Toplam	144	100.0

Tablo 3’de, okul öncesi öğretmenleri, akran ilişkilerini olumlu yönde etkileyen ilk üç değişken olarak sosyal becerilere sahip olmayı (% 19.4), anne-baba-çocuk arasındaki iletişimi (% 17.4) ve yaşı (% 11.8) belirtmiştir. Öğretmenlere göre akran ilişkilerini olumlu yönde en az etkileyen değişken çocuğun doğum sırası ya da tek çocuk oluşudur (% 0.7). Bu sonuç, öğretmenlerin karşılaştığı akran ilişkisi sorunlarıyla paralellik göstermektedir. Öğretmenler, sosyal beceri yetersizliğinin de en önemli akran ilişkisi problemi olduğunu ifade etmiştir (Tablo 2). Anne-baba, çocuğun ilk sosyal ortamı ve en etkili rol modelleri oldukları için olumlu davranışların öğrenilmesinde etkilidirler. Anne-babasıyla olumsuz ilişkiler yaşayan çocukların akran ilişkilerinde saldırganlık gibi olumsuz davranış örneklerini daha sık sergileyebildikleri belirtilmektedir (Chen, Chang, He, ve Liu, 2005). Yaş da akran ilişkilerini etkileyen bir unsurdur. Okul öncesi dönemde yaş ilerledikçe çocukların daha olgun, uzun süreli, kalıcı, sağlıklı akran ilişkileri kurmaları beklenmektedir (Gülay, 2011).

Tablo 4. Okul öncesi öğretmenlerine göre akran ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen değişkenlerin dağılımı

Öğretmenlere göre akran ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen değişkenler	f	%
1. Davranış sorunları (sosyal beceri yetersizlikleri, saldırganlık, baskıcı davranış v.b.)	30	21.9
2. Anne-baba tutumu	15	10.9
3. Anne-baba-çocuk arasındaki iletişim	15	10.9
4. Sınıfın kalabalık/tenha oluşu (çocuk sayısı)	13	9.4
5. Gelişim alanlarındaki genel beceri düzeyinin düşük oluşu	12	8.7
6. Cinsiyet	10	7.2

7. Fiziksel görünüş (gözlüklü olma, uzun saçlı olma, renkli göz vb.)	9	6.5
8. Öğretmenin tutumu/yaklaşımı	7	5.1
9. Çocuğun engelli olması	6	4.3
10. Mizaç	5	3.6
11. Öğretmenin sınıf yönetimi stratejisi	5	3.6
12. Yaş	3	2.1
13. Çocuğun doğum sırası (kaçıncı çocuk olduğu ya da tek çocuk oluşu)	3	2.1
14. Sınıfın büyüklüğü/fiziksel koşullar	2	1.5
15. Kardeş ilişkileri	2	1.5
16. Soruyu boş bırakma	1	0.7
Toplam	137	100.0

Tablo 4'e göre öğretmenler, akran ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen ilk üç değişken olarak davranış sorunlarını (% 21.9), anne-baba tutumunu (% 10.9), anne-baba-çocuk arasındaki iletişimi (% 10.9) ve sınıfın kalabalık/tenha oluşunu (% 9.4) belirtmişlerdir. Önceki sonuçlarda da yer alan sosyal beceri yetersizliği, saldırganlık değişkenleri (Tablo 2 ve Tablo 3), öğretmenlerin akran ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen unsurlar sıralamasında da yer almaktadır. Ayrıca öğretmenler olumlu faktörlerin yanında olumsuz faktörler içinde de anne-baba ile ilgili değişkenlere dikkat çekmişlerdir. Böylece araştırmanın sonuçlarının birbirleriyle tutarlılık gösterdiği düşünülebilir. Ek olarak, olumsuz değişkenler içerisinde sınıfın kalabalık ya da tenha olması da belirtilmiştir. Tenha sınıflarda çocuklar grup etkinliklerini gerçekleştirmekte zorlanabilirler, oyun alternatifleri sınırlanabilir. Kalabalık sınıflarda da, mekanın büyüklüğüne göre de öğrenme merkezlerinde yığılma, karmaşa, materyallerin yetersiz kalması, aşırı gürültü gibi sorunlar görülebilir. Bu durumun akran ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülebilir.

Tablo 5. Okul öncesi öğretmenlerinin akran ilişkileri sorunlarını çözmek için izledikleri stratejilerin dağılımı

Öğretmenlerinin sınıftaki akran ilişkileri sorunlarını çözmek için izledikleri stratejiler	f	%
1. Çocukların kendi sorunlarını çözmesi için onları yönlendiriyorum.	41	28.5
2. Ailelerle görüşüyorum.	33	22.9
3. Ödül-ceza stratejileri kullanıyorum.	28	19.4
4. Grup etkinlikleri yapıyorum (drama, oyun, müzik etkinlikleri).	16	11.1
5. Uzman (Rehber öğretmen, Rehberlik Araştırma Merkezi, vb.) yardımı alıyorum.	11	7.6
6. Sosyal beceri eğitim programı gibi özel programlar hazırlayıp, uyguluyorum.	5	3.5
7. Zamana bırakıyorum.	4	2.8
8. Daha önceden hazırlanmış özel programları uyguluyorum.	3	2.1
9. Soruyu boş bırakma.	2	1.4
10. Diğer (Bir sorun olduğunda birbirlerinden özür dileyip sarılıp öptürüyorum).	1	0.7
Toplam	144	100.0

Tablo 5'te görüldüğü gibi, öğretmenlerin sınıftaki akran ilişkisi sorunlarını çözmede en sık izledikleri ilk üç strateji, çocukları kendi sorunlarını çözmeleri için yönlendirme (% 28.5), ailelerle görüşme (% 22.9) ve ödül-ceza stratejilerini kullanmadır (% 19.4). Soruya verilen yanıtlar içerisinde "zamana bırakma" seçeneği (% 2.8) dikkat çekmektedir. İlgili alan yazında çocukların akran ilişkileri sorunlarını çözmek ve sosyal yeterliliklerini geliştirmek için öğretmenlerin gerektiğinde sosyal beceri eğitim programı uygulama gibi planlı bir yaklaşım izlemelerinin etkili olabileceği belirtilmiştir (Gülay, 2010; Gülay ve Akman, 2009).

Tablo 6. Okul öncesi öğretmenlerinin verilen davranış örnekleri içerisinde saldırgan davranışı ayırt etme düzeylerinin dağılımı

Öğretmenlerin verilen davranış örnekleri içerisinde saldırgan davranışı ayırt etme durumları	f	%
Saldırgan davranışı ayırt edenler	3	6.2
Saldırgan davranışı ayırt edemeyenler	45	93.8
Toplam	48	100.0

Tablo 6'ya göre öğretmenlerin % 93.8'i verilen davranış örnekleri içerisinde saldırgan davranışı ayırt edememiş, % 6.2'si ise saldırgan davranışı ayırt edebilmiştir.

Tablo 7. Okul öncesi öğretmenlerinin verilen davranış örnekleri içerisinde akran şiddetine maruz kalmayı ayırt etme düzeylerinin dağılımı

Öğretmenlerin verilen davranış örnekleri içerisinde akran şiddetine maruz kalmayı ayırt etme durumları	f	%
Akran şiddetine maruz kalmayı ayırt edenler	19	39.6
Akran şiddetine maruz kalmayı ayırt edemeyenler	29	60.4
Toplam	48	100.0

Tablo 7'de öğretmenlerin % 60.4'ü verilen davranış örnekleri içerisinde akran şiddetine maruz kalmayı ayırt edememiş, % 39.6'sı ise ayırt edebilmiştir.

Tablo 8. Okul öncesi öğretmenlerinin verilen davranış örnekleri içerisinde akranlar tarafından dışlanmayı ayırt etme düzeylerinin dağılımı

Öğretmenlerin verilen davranış örnekleri içerisinde akranlar tarafından dışlanmayı ayırt etme durumları	f	%
Akranlar tarafından dışlanmayı ayırt edenler	42	87.5
Akranlar tarafından dışlanmayı ayırt edemeyenler	6	12.5
Toplam	48	100.0

Tablo 8'de öğretmenlerin % 87.5'i verilen davranış örnekleri içerisinde akranlar tarafından dışlanmayı ayırt etmiş, % 12.5'i ise ayırt edememiştir. Araştırmanın bulgularında, öğretmenlerin akranlar tarafından dışlanmayı, akran grubu içerisindeki saldırganlık ve akran şiddetine göre daha kolay bir şekilde ayırt edebildikleri görülmektedir.

Tablo 9. Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların akran şiddetine maruz kaldığını nasıl anladıklarına ilişkin dağılım

Öğretmenlere göre çocuğun akran şiddetine maruz kaldığını gösteren ipuçları	f	%
1. Çocuğun içine kapanması, ağlaması, okula gelmek istememesi, çekingen davranması	29	60.4
2. Öğretmene şikâyetinde bulunması	6	12.5
3. Dışlanması	5	10.4
4. Arkadaşlarına karşı saldırgan olması, gördüğü şiddeti arkadaşlarına uygulaması	5	10.4
5. Arkadaşlarına olan tepkilerden	2	4.2
6. Bir çocukla alay edilmesi	1	2.1
Toplam	48	100.0

Tablo 9’de görüldüğü üzere, öğretmenlere göre bir çocuğun akran şiddetine maruz kaldığını gösteren en önemli belirtiler; çocuğun içine kapanık, çekingen tutumu, ağlaması, okula gelmek istememesidir (% 60.4). Konu ile ilgili çalışmalarda da akran şiddetine maruz kalan çocuklarda içe dönük (ağlama), kaçınmaya (içe kapanma) yönelik tepkiler görülebilmektedir. Ayrıca bu çocuklarda okuldan kaçınma, okulu daha az sevme de görülebilmektedir (Cullerton-Sen ve Crick, 2005; Yeh, 2006).

Tablo 10. Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların akranlarına şiddet uyguladıklarını nasıl anladıklarına ilişkin dağılım

Öğretmenlere göre çocuğun akranlarına şiddet uyguladığını gösteren ipuçları	f	%
1. Saldırganlığından	20	41.6
2. Şikâyet edilmesinden	7	14.6
3. Oyuna alınmamasından, dışlanmasından	6	12.5
4. Alay etmesinden	4	8.3
5. Oyun sırasındaki olumsuz tutumlarından	4	8.3
6. Şiddete maruz kalan çocuğun tepkisinden	2	4.2
7. Arkadaşlarından uzaklaşmasından	2	4.2
8. Soruyu boş bırakma	2	4.2
9. Şiddet uygulayan ve uygulanan çocuğa sorarak	1	2.1
Toplam	48	100.0

Tablo 10’da öğretmenlere göre bir çocuğun akranlarına şiddet uyguladığını gösteren en önemli belirti, saldırganlıktır (% 41.6). Öğretmenlere göre saldırgan çocuklar, akranlarına da şiddet uygulayabilmektedirler. Akran şiddeti, saldırganlıktan farklı özellikler taşısa da, saldırganlığın bir alt türü olarak tanımlanabilmektedir. Akran şiddetini, saldırganlıktan ayıran özellikler, akran şiddetinin kışkırtma olmadan ortaya çıkması, tekrarlanması ve akran şiddetini uygulayan ve şiddete maruz kalan çocuk arasındaki güç eşitsizliğidir (Camodeca ve Goossens, 2005; Olweus, 2003; Santrock, 2004).

Tablo 11. Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların akranları tarafından sevildiğini nasıl anladıklarına ilişkin dağılım

Öğretmenlere göre çocuğun akranları tarafından sevildiğini gösteren ipuçları	f	%
1. Sürekli aranan kişiye, popülerse, arkadaşlarına liderlik yapıyorsa, sürekli onun yanına oturmak isteniyorsa.	28	58.3
2. Oyuna alınıyorsa, davet ediliyorsa.	10	20.8
3. Sevilen çocuğun akranlarıyla olumlu bir ilişki kurmasından.	8	16.7
4. Sevilen çocuğun sürekli grup oyunu oynamak istemesinden.	2	4.2
Toplam	48	100.0

Tablo 11’de görüldüğü üzere, öğretmenlere göre çocuğun akranları tarafından sevildiğini gösteren en önemli belirtiler; diğer çocukların bu çocukla sürekli etkileşim halinde olması, bu çocuğun akran grubunda popüler olması ve diğerlerine liderlik yapmasıdır (% 58.3). Akranları tarafından kabul edilen, sevilen çocukların başlıca kişilik özellikleri arasında, liderlik becerisi, olumlu sosyal davranışlar, arkadaş canlısı olma gelmektedir (Diesendruck ve Ben-Eliyahu, 2006; Hay, Payne ve Chadwick, 2004). Araştırma kapsamında da öğretmenler verdikleri cevaplar ile bu özelliklere dikkat çekmişlerdir.

Tablo 12. Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların akranları tarafından dışlandığını nasıl anladıklarına ilişkin dağılım

Öğretmenlere göre çocuğun akranları tarafından dışlandığını gösteren ipuçları	f	%
1. Oyunlarda yalnız kalması, dışlanması, oyun gruplarına alınmaması, diğer çocukların onunla paylaşımında bulunmaması.	27	56.2
2. Tek başına kalmak istemesi, sessiz olması ve içine kapanması.	13	27.1
3. Öğretmene o çocuğun şikayet edilmesi.	4	8.3
4. O çocuğun öğretmenden yardım istemesi.	2	4.2
5. Sürekli kavga etmesi.	1	2.1
6. Arkadaşlarının çocuğa çabuk sinirlenmesi.	1	2.1
Toplam	48	100.0

Tablo 12’de öğretmenlere göre çocuğun akranları tarafından dışlandığını gösteren en önemli belirtiler, o çocuğun oyunlarda yalnız kalması, oyunlara, gruplara alınmaması ve diğer çocukların bu çocukla paylaşımında bulunmamasıdır (% 56.2). Bu araştırmada öğretmenlerin de belirttiği gibi dışlanan çocuklar, akranları tarafından az sevilen, yalnız, çekingen olarak adlandırılabilen ve az sayıda arkadaşı olan çocuklardır (Santrock, 2004).

Tablo 13. Okul öncesi öğretmenlerinin akran ilişkilerini değerlendirmek kullandıkları yöntem ve tekniklerin dağılımı

Öğretmenlerin akran ilişkilerini değerlendirmek için kullandıkları yöntem ve teknikler	f	%
1. Gözlem	56	47.9
2. Anekdöt kaydı	22	18.8
3. Gelişim alanlarına yönelik hazırlanmış gözlem formu	21	17.9
4. Sosyometri	8	6.8

5. Portfolyo	7	6.0
6. Derecelendirme ölçekleri	2	1.7
7. Drama	1	0.9
Toplam	117	100.0

Tablo 13’de öğretmenlerin akran ilişkilerini değerlendirmek için en sık kullandıkları üç yöntem ve teknik; gözlem (% 47.9), anekdot kaydı (% 18.8) ve gelişim alanlarına yönelik hazırlanmış gözlem formudur (% 17.9). Öğretmenlerin en az drama yöntemini kullandıkları da görülmektedir (% 0.9).

Tablo 14. Okul öncesi öğretmenlerinin akran ilişkilerini geliştirmek için izledikleri stratejilerin dağılımı

Öğretmenlerin akran ilişkilerini geliştirmek için izledikleri stratejiler	f	%
1. Özel etkinliklerin hazırlanması ve uygulanması (Drama, Türkçe dil etkinliği, proje çalışmaları, sanat etkinliği, oyuncak paylaşma günü, dışlanan çocuğu öne çıkaracak etkinlikler)	37	56.1
2. Aile katılımı etkinliklerinin hazırlanması ve uygulanması (Evlere etkinlik göndermek, aileleri sınıf etkinliklerine davet etmek, ailelere broşürler göndermek)	11	16.6
3. Özel sınıf yönetimi stratejilerinin belirlenmesi (Oturma düzeninin belli aralıklarla değiştirilmesi, problem çözme yönteminin uygulanması, ödül-ceza yöntemlerine başvurma, sınıfta konu ile ilgili yeni kuralların belirlenmesi)	9	13.6
4. Sosyal beceri eğitim programları hazırlar ve uygularım	5	7.6
5. Soruyu boş bırakma	4	6.1
Toplam	66	100.0

Tablo 14’de çalışma grubundaki öğretmenlerden 4’ünün (% 8.3) sınıflarında akran ilişkilerini geliştirmek için bir strateji izlemedikleri, 44’ünün (% 91.7) ise dört farklı strateji uyguladıkları görülmektedir. Öğretmenlerin en sık uyguladıkları strateji, sınıfta konu ile ilgili özel etkinlikler uygulamak (% 56.1), en az uyguladıkları strateji ise sosyal beceri eğitim programları hazırlamaktır (% 7.6). Öğretmenler, sınıfta akran ilişkisi sorunlarını çözmede de sosyal beceri eğitim programı ya da özel programlar hazırlamadan, diğer stratejilere göre daha az yararlandıklarını belirtmişlerdir (Tablo 3). Bu noktada, araştırmanın bulguları arasında paralellik olduğu düşünülebilir.

Tablo 15. Okul öncesi öğretmenlerinin akran ilişkilerine yönelik seminer, konferans ve hizmet içi eğitim katılıp katılmamalarına ilişkin dağılım

Öğretmenlerin akran ilişkilerine yönelik seminer, konferans ve hizmet içi eğitime katılıp katılmama durumu	f	%
Evet katıldım.	3	6.2
Hayır katılmadım.	45	93.8
Toplam	48	100.0

Tablo 15’de öğretmenlerin % 93.8’i akran ilişkilerine yönelik herhangi bir seminer, konferans ve hizmet içi eğitime katılmadığını, % 6.2’si ise katıldığını belirtmiştir.

Seminer, konferans, hizmet içi eğitim gibi etkinliklerle öğretmenlerin akran ilişkileri ile ilgili bilgilerinin arttırılması, sınıftaki akran kültürünü olumlu yönde etkileyebilecektir.

Tablo 16. Okul öncesi öğretmenlerine göre erkek çocukların aralarındaki sorunları çözme stratejilerinin dağılımı

Öğretmenlere göre erkek çocuklar aralarındaki sorunları çözme stratejileri	f	%
1. Kavga ederek	21	43.8
2. Birbirlerini şikâyet ederek	12	25.0
3. Oyunu ya da etkinliği bozarak	7	14.5
4. Tartışarak	6	12.5
5. Konuşarak	1	2.1
6. Küserek	1	2.1
Toplam	48	100

Tablo 16'ya bakıldığında, öğretmenlere göre erkek çocuklarının aralarındaki sorunları çözmeye en sık başvurdukları stratejinin kavga etmek (% 43.8); en az ise konuşmak (% 2.1) ve küsmek (% 2.1) olduğu görülmektedir.

Tablo 17. Okul öncesi öğretmenlerine göre kız çocukların aralarındaki sorunları çözme stratejilerinin dağılımı

Öğretmenlere göre kız çocuklar aralarındaki sorunları çözme stratejileri	f	%
1. Birbirlerini şikâyet ederek	38	79.2
2. Küserek	7	14.5
3. Kavga ederek	1	2.1
4. Oyunu ya da etkinliği bozarak	1	2.1
5. Diğer (Ağlayarak)	1	2.1
6. Tartışarak	0	0.0
7. Konuşarak	0	0.0
Toplam	48	100.0

Tablo 17'de görüldüğü üzere, öğretmenler kız çocuklarının aralarındaki sorunları çözmeye en sık başvurdukları stratejinin birbirlerini şikâyet etmek (% 79.2), en az ise oyunu ya da etkinliği bozma (% 2.1) ve ağlama (% 2.1) olduğunu belirtmişlerdir. Sonuçlara göre erkeklerde tartışma ve konuşmanın da stratejiler arasında yer aldığı görülmürken (Tablo 16), kızların bu yöntemlere hiç başvurmadıkları belirlenmiştir (Tablo 17). Erkekler, kız çocuklarına göre daha çok sayıda strateji kullanmaktadırlar (Tablo 16). Ayrıca her iki cinsiyette de konuşma gibi olumlu bir strateji yerine genellikle olumsuz stratejilerle sorunlar çözülmeye çalışılmaktadır. Bu olumsuz stratejiler içerisinde erkek çocukları çoğunlukla fiziksel güce dayalı olumsuz stratejiler kullanarak, kızlar ise sözel olumsuz stratejiler kullanmaktadırlar (Tablo 16 ve 17). Okul öncesi dönemde cinsiyetlere göre akran gruplarındaki davranış şekilleri de farklılaşabilmektedir. Şöyle ki, erkeklerin liderlik özelliklerinin kızlara göre daha baskın olabildiği, bu nedenle de kızlara göre daha saldırgan, baskıcı ve rekabete dayalı davranışlar sergileyebildikleri ifade edilmektedir. Ayrıca kızların, akran gruplarında tepkilerini daha çok içe kapanık, kaygılı davranış biçimleriyle sergilerken, erkeklerin daha saldırgan olabildiği de ifade edilmektedir (Bierman, 2005; David, 2004; Erwin, 1993).

Tartışma

Okul öncesi öğretmenlerinin küçük çocukların akran ilişkilerine yönelik algılarının ortaya konulduğu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, öğretmenlerin akran ilişkileri ile ilgili sınıfta en sık karşılaştıkları ilk üç sorun sırasıyla sosyal becerilerdeki eksiklik, şiddet-saldırganlık ve tartışma-kavgadır. Saldırganlığın gelişimi incelendiğinde, ilk saldırgan davranışlar okul öncesi dönemde görülmektedir. Çocuklar benmerkezci yapıları nedeniyle baskıcı, sabırsız olabilmektedirler. Ayrıca dil gelişiminin zamanla olgunlaşması da ifade biçimlerinin gelişmesinde etkili olabilmektedir. Küçük çocuklar, benmerkezci yapılar ve dil gelişimlerinden ötürü şiddete başvurabilmektedir (Archer, & Coyne, 2005; Feldman, 2005; Kostelnik vd., 2005; Papalia vd., 2003). Okul öncesi öğretmenleri, akran ilişkilerini olumlu yönde etkileyen ilk üç değişken olarak sosyal becerilere sahip olmayı, anne-baba-çocuk arasındaki iletişimi ve yaşı belirtmiştir. Anne-baba-çocuk arasındaki olumlu ve yakın ilişkiler, akran grubundaki sosyal davranışların artmasını destekleyebilmektedir. Sert, otoriter disiplin yöntemleri çocuklardaki davranış sorunlarını arttırabilmektedir (Papalia vd., 2003). Salı (2014) yaptığı çalışmada, yaş değişkeninin okul öncesi dönem çocuklarının akran ilişkilerinde belirleyici bir unsur olabileceğini ifade etmiştir. Öğretmenlerin akran ilişkileri ile ilgili dikkat çektikleri bir diğer kavram sosyal beceridir. Yaşam boyu devam eden sosyal gelişim içerisinde sosyal becerilerin öğrenilmesinin kısa ve uzun dönemdeki sonuçları, özellikle okul öncesi dönemde sosyal becerilerin kazanılmasının önemini ortaya koymaktadır. Yaşamın ilk yıllarında sosyal becerileri öğrenen ve uygulayabilen çocukların sosyal ilişkileri başta olmak üzere duygusal ve hatta bilişsel becerilerinde ilerlemeler sağlanabileceği görülmektedir. Bu dönemde sağlıklı, başarılı sosyal ilişkiler kuran çocuklar, ileriki yıllarda da bu ilişkilerini devam ettirecek, topluma uyum sağlayan, kendini rahatlıkla ifade edebilen, mutlu bireyler olacaklardır (Gülay ve Akman, 2009: 48). Öğretmenler, akran ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen ilk üç değişken olarak davranış sorunlarını, anne-baba tutumunu, anne-baba-çocuk arasındaki iletişimi ve sınıfın kalabalık/tenha oluşunu belirtmişlerdir. Anne-baba ile ilgili değişkenler bu çalışmada öğretmenler tarafından sıklıkla belirtilmiştir. Bu anlamda araştırmanın bulguları paralellik göstermektedir. Anne-babanın çocuğun akran ilişkilerinde, sosyal hayatındaki önemi çalışmanın bulgular ve tartışma bölümlerinde farklı şekillerde belirtilmiştir. Araştırmada dikkat çeken bulgulardan biri, öğretmenlerin fiziksel koşulların akran ilişkileri üzerinde etkili olabileceğine ilişkin görüşleridir. Fiziksel koşullar akran ilişkileri, okula uyum, sınıf yönetimi gibi değişkenler üzerinde etkili olabilecek, önem taşıyan değişkenlerdir (Başaran, Gökmen, ve Akdağ, 2014; Dinçer ve Akgün, 2015; Gülay, 2010). Öğretmenlerin sınıftaki akran ilişkisi sorunlarını çözmeye en sık izledikleri ilk üç strateji, çocukları kendi sorunlarını çözmeleri için yönlendirme, ailelerle görüşme ve ödül-ceza stratejilerini kullanmadır. Öğretmenlerin belirttikleri bu stratejilerin sınıf ve davranış yönetimi alanlarında kullanılabildiği görülmektedir (Bulut ve İflazoğlu, 2007; Sadık, 2002; Turla, Şahin, ve Avcı, 2001).

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu, verilen davranış örnekleri içerisinde saldırgan davranışı ve akranlar tarafından dışlanmayı ayırt edememiştir. Saldırganlığın tipleri ile ilgili sınıflandırmalar kaynaklara ve sınıflandırma ölçütlerine göre farklılık göstermektedir. Bunun nedenlerinden biri, saldırganlık tiplerinin ortak yönlerinin fazla oluşudur. Örneğin araç olarak saldırganlıktaki bazı davranışlar, doğrudan saldırganlıkta ve amaca yönelik saldırganlıkta da yer alabilmektedir. Düşmanca ve amaca yönelik saldırganlıkta zorbalık örnekleri görülebilmektedir. Bazı saldırganlık tiplerinin az sayıdaki davranış farklılıklarıyla birbirlerinden ayrılmaları sınıflandırmayı güçleştirmektedir. Bu nedenle birbirlerinin yerine kullanılabilmektedirler. Aynı zamanda bazı kaynaklarda, aynı saldırganlık tipleri farklı adlandırılabilir. Ayırt

edilmeyi zorlaştıran bir diğer unsur ise bazı davranışlarda birden fazla türün bir arada bulunabilmesidir. Bu noktada, en başta saldırgan davranışın hangi amaçla, ne şekilde gerçekleştirildiği belirlemek, sonrasında birçok değişken açısından analiz edilmesi doğru çözüm yollarının üretilmesi açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte saldırganlık sınıflandırmalardaki ortak noktalar; saldırgan davranışın diğer kişiye zarar verdiği ve bu davranışları gösteren çocukların akranları tarafından sevilmemeleri, reddedilmeleridir (Gülay, 2010: 85). Dışlanan çocuklar, akranları tarafından az sevilen, yalnız ve az arkadaşı olan, çekingen olarak adlandırılan çocuklardır (Santrock, 2004). Öğretmenlerin önemli bir bölümü verilen davranış örnekleri içerisinde akran şiddetine maruz kalmayı ayırt edememiştir. Olweus (2003) akran şiddetini; saldırganlığın bir alt boyutu olarak, güçlü olan çocuğun, daha güçsüz olan çocuğa herhangi bir kışkırtıcı unsur olmadan, tekrarlanan bir şekilde şiddet uygulaması olarak tanımlamaktadır. Akran şiddetinde, bir çocuk kendisinden çeşitli açılardan güçlü bir çocuğun şiddetine hiçbir sebep olmadan düzenli olarak maruz kalabilmektedir. Araştırmanın bulguları, öğretmenlerin çocukların akranları arasında sergiledikleri davranış örnekleri, grup dinamiği, bireysel ve sosyal tepkilere odaklanmalarının önemini ortaya koymaktadır.

Öğretmenlere göre bir çocuğun akran şiddetine maruz kaldığını gösteren en önemli belirtiler; çocuğun içine kapanık, çekingen tutumu, ağlaması, okula gelmek istememesidir. Akran şiddetine maruz kalan çocukların şiddete verdikleri tepkiler farklılık gösterebilir. Bu tepkiler dışa ve içe dönük olabilmektedir. Bazı çocuklar, içe dönük (ağlama) tepkiler verirken, bazıları da dışa dönük (saldırgan tepkiler), kaçınmacı (içe kapanma), sosyal destek arayan (öğretmene, diğer çocuklara söyleme), problemi çözmeye yönelik (uzlaşma) tepkilerle karşılık verebilmektedirler (Yeh, 2006). Bu çalışmada, öğretmenlerde çocukların akran şiddetine maruz kalmasını içe dönük tepkiler doğrultusunda değerlendirmişlerdir. Öğretmenlere göre bir çocuğun akranlarına şiddet uyguladığını gösteren en önemli belirti, saldırganlıktır. Saldırganlık genel olarak diğer kişilere ya da nesnelere yönelik kasıtlı ve zarar verici davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Zarar verme psikolojik (dedikodu yapma, ilişkileri bozma vb.) ya da fiziksel (vurma, itme, tekmeleme vb.) olabilir. Hedef aldığı kaynağa doğrudan zarar vermese de bu amaçla yapılan her davranış saldırganlık olarak kabul edilmektedir (Feldman, 2005; Kempes vd., 2005). Öğretmenlere göre çocuğun akranları tarafından sevildiğini gösteren en önemli belirtiler; diğer çocukların bu çocukla sürekli etkileşim halinde olması, bu çocuğun akran grubunda popüler olması ve diğerlerine liderlik yapmasıdır. Konu ile ilgili araştırmacılar (Diesendruck, & Ben-Eliyahu, 2006; Slaugter, Dennis, & Pritchard, 2002) da akran grubu içinde popüler olan çocukların özellikleri arasında iletişim ve liderlik becerilerine sahip olmanın yer aldığını belirtmektedirler. Bu noktada öğretmenlerin görüşleri, alan yazınla paralellik göstermektedir.

Öğretmenlere göre çocuğun akranları tarafından dışlandığını gösteren en önemli belirtiler, o çocuğun oyunlarda yalnız kalması, oyunlara, gruplara alınmaması ve diğer çocukların bu çocukla paylaşımda bulunmamalarıdır. Öğretmenlerin görüşleri alan yazınla paralellik göstermektedir. Şöyle ki, akranları tarafından dışlanan çocukların belirgin özellikleri arasında, sosyal yeterliklerinin düşük düzeyde olması, olumlu sosyal davranışları sıklıkla gerçekleştirilememesi, diğer çocuklarla düşük düzeyde iletişim kurmak, çekingen ve pasif olabilmek, yalnız oynamayı tercih ederler. Dışlanan çocuklar, akranları tarafından daha az sosyal, daha az konuşkan etme yer almazdır (Kostelnik vd., 2005; Patterson Mallin, 2003; Smith, Cowie, & Blades, 2005; Staub, 2005). Öğretmenlerin akran ilişkilerini değerlendirmek için en sık kullandıkları üç yöntem ve teknik; gözlem, anekdot kaydı ve gelişim alanlarına yönelik hazırlanmış gözlem formudur. Okul öncesi dönemde çocukların gelişimlerini değerlendirmek ve

tanımak için yararlanılabilecek birçok yöntem ve teknik bulunmaktadır. Bunların başlıcaları; sosyometri, görüşme, gözlem, anekdot kaydı, oyun, projektif teknikler, derecelendirmeli ölçekler, drama, portfolyodur (Önder, 2014). Öğretmenlerin büyük çoğunluğu, akran ilişkilerine yönelik seminer, konferans ya da hizmet içi eğitim gibi bir faaliyete katılmamıştır. Öğretmenlerin akran ilişkileri konusunda farklı şekillerde eğitim almamalarının verilen örnek durumlar içerisinde saldırgan davranışı, akran şiddetine maruz kalmayı ve akranları tarafından dışlanmayı ayırt edememeleri üzerinde etkisi olduğu düşünülebilir. Akran ilişkileri ile ilgili çeşitli bilimsel etkinlikler, faaliyetler öğretmenlerin konu ile ilgili daha detaylı bilgi sahibi olmasına, uygulamalar gerçekleştirmelerine destek olabileceği düşünülmektedir.

Öğretmenlere göre erkek çocuklarının aralarındaki sorunları çözmede en sık başvurdukları stratejinin kavga etmek; en az ise konuşmak ve küsmek olduğu görülmektedir. Öğretmenler kız çocuklarının aralarındaki sorunları çözmede en sık başvurdukları stratejinin birbirlerini şikayet etmek, en az ise oyunu ya da etkinliği bozma ve ağlama olduğunu belirtmişlerdir. Akran ilişkilerindeki davranış biçimleri yönünden bakıldığında da kız ve erkek çocukların arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Örnek olarak akran ilişkilerinde karşılaşılan sorunların çözümünde erkeklerin dışa yönelik savunma mekanizmaları (saldırganlık vb.), kızların ise içe yönelik savunma mekanizmaları (ağlama, kaygı vb.) kullandıkları görülmektedir (Fabes vd., 1997).

Sonuç ve Öneriler

Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların akran ilişkilerine yönelik algılarını ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmanın sonuçlarına göre öğretmenlerin küçük çocukların akran ilişkilerine yönelik değerlendirmeleri önemli ölçüde gerek ulusal gerek uluslararası alan yazınla örtüşmektedir. Bunun yanı sıra öğretmenlerin, çocuk-çocuk arasındaki özellikle olumsuz ilişkileri içeren durumları (akran şiddetine maruz kalma, saldırganlık, dışlanma vb.) yorumlama, fark etme açısından rehberliğe ihtiyaçları bulunmaktadır. Araştırmanın bulguları ve sınırlılıkları doğrultusunda alan yazına şu öneriler getirilebilir: Okul öncesi öğretmenlerinin küçük çocukların akran ilişkilerine yönelik seminer, konferans, hizmet içi eğitim gibi bilgilendirme çalışmalarına katılmaları gerekmektedir. Öğretmenlere akran ilişkilerini değerlendirmek, geliştirmek, akran ilişkilerindeki davranış örüntüleri, saldırganlık, akran şiddeti, akranlar tarafından reddedilme, kabul edilme, popüler çocuklar, dışlanan, reddedilen çocuklar başta olmak üzere birçok kavramla ilgili uygulamalı eğitimler verilmelidir. Ayrıca sosyal beceri eğitim programları hazırlamaya yönelik eğitimlere katılmalıdırlar. Üniversiteler, Rehberlik Araştırma Merkezleri tarafından çocukların akran ilişkilerini geliştirmeye, çocuklara sosyal beceri kazandırmaya yönelik eğitim programları, materyaller hazırlanmalı, kullanımlarının yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Akran ilişkileri konusunda desteğe ihtiyaç duyan okul öncesi öğretmenlerinin Rehberlik Araştırma Merkezleriyle etkileşime girmesini sağlayacak uygulamalar geliştirilmelidir. Okul öncesi öğretmenleri, anne-babaları küçük çocukların akran ilişkilerinin yapısı, anne-baba-çocuk ilişkisinin akran ilişkisindeki önemi, akran ilişkileri sorunları, akran ilişkilerini geliştirme konularında bilgilendirmelidirler. Okul öncesi öğretmenliği lisans öğrencilerine akran ilişkilerine, sosyal becerilere yönelik dersler verilmeli, konu ile ilgili uygulamalar yapmaları desteklenmelidir.

Konu ile ilgili yapılacak araştırmalarda, farklı illerdeki daha geniş bir örneklem gruplarıyla çalışılabilir. Öğretmenlerin akran ilişkilerine yönelik izledikleri stratejiler görüşme tekniğinin yanı sıra gözlem, sosyometri gibi farklı tekniklerle de değerlendirilmelidir. Öğretmenlerin akran ilişkilerine yönelik algı, bilgi düzeylerini

ortaya koymayı amaçlayan ölçme araçları geliştirilebilir. Erkek öğretmenlerin daha çok yer aldığı çalışmalarda cinsiyet değişkeninin akran ilişkisi ile ilgili izlenen stratejiler ve algılar üzerindeki etkisi incelenebilir. Konu doğrultusunda devlete bağlı ve özel okul öncesi eğitim kurumları karşılaştırılabilir. Öğretmenlerin mesleki deneyimlerinin, akran ilişkileri algılarına etkileri incelenebilir. Kaynaştırma öğrencilerinin bulunduğu sınıflardaki öğretmenlerin akran ilişkisi algısı ve akran ilişkilerini nasıl geliştirdikleri ele alınabilir. Öğretmenlerin akran ilişkisi algısının, çocukların gelişim alanları, okula uyumları ve sınıf yönetimi strateji başta olmak üzere çocuklarla ve sınıfla ilgili farklı değişkenler üzerindeki etkilerini inceleyen nicel çalışmalar gerçekleştirilebilir. Yarı yapılandırılmış görüşme, gözlem gibi farklı nitel araştırma teknikleriyle araştırmalar yapılmalıdır. Ayrıca öğretmenlerin akran ilişkisi algısını yıl boyunca inceleyen boylamsal çalışmalar da yapılabilir.

Kaynakça

- Alisinanoğlu, F. ve Özbey, S. (2011). *Okul öncesi dönemde sosyal beceri ve problem davranış eğitimi program örnekleri*. İstanbul: Morpa Yayıncılık.
- Archer, J., & Coyne, S. M. (2005). An integrated review of indirect, relational and social aggression. *Personality and Social Psychology Review*, 9 (3) 212-230.
- Bal, Ö. ve Temel, Z. F. (2014). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 4- 6 yaş çocuklarının kişiler arası problem çözme ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 156-169.
- Başaran, S., Gökmen, B., Akdağ, B. (2014). Okul öncesi eğitimde okula uyum sürecinde öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri. *UTEB Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (2) 197-223.
- Bierman, K. L. (2005). *Peer rejection. Developmental processes and intervention strategies*. USA: The Guilford Press.
- Bilgin Aydın, N. H. (2004). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Birch, S. H. & Ladd, G. W. (1997). The teacher-child relationship and children's early school adjustment. *Journal of School Psychology*, 35 (1), 61-79.
- Bulut, M. S. ve İflazoğlu, A. (2007). Anasınıfı Öğretmenleri İle Öğretmen Adaylarının Sınıfta Karşılaştıkları Problem Davranışlar ve Bu Davranışlara Yönelik Geliştirdikleri Stratejiler: Nitel Bir Çalışma Örneği. N. Aral ve B. Tuğrul, (Ed.) *Avrupa Birliği Sürecinde Okul Öncesi Eğitimin Bugünü ve Geleceği Sempozyum Kitabı*. İstanbul: Ya-Pa.
- Camodeca, M., & Goossens, F. A. (2005). Aggression, social cognitions, anger and sadness in bullies and victims. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46 (2), 186-197.
- Chen, X., Chang, L. , He, Y., & Liu, H. (2005). The peer group as a context: Moderating effects on relations between maternal parenting and social and school adjustment in Chinese children. *Child Development*, 76 (2), 417-434.
- Creswell, J. W. (2013). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (Çev. Ed. Demir, S. B.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Cullerton-Sen, C., & Crick, N. R. (2005). Understanding the effects of physical and relational victimization: The utility of multiple perspectives in predicting social-emotional adjustment. *School Psychology Review*, 34 (2), 147-160.

- Çelikten, M., Şanal, M. ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 207-237.
- David, K. M. (2004). *Interparental conflict and preschoolers' naturally-occurring peer interaction: the moderating effects of child temperament and gender*. Unpublished doctoral dissertation. USA: University of Oclahoma.
- Diesendruck, G., & Ben- Eliyahu, A. (2006). The relationships among social cognition, peer acceptance and social behavior in Israeli kindergarteners. *The International Society for the Study of Behavioral Development*, 30 (2), 137-147.
- Dinçer, Ç., ve Akgün, E. (2015). Okul öncesi öğretmenleri için sınıf yönetimi becerileri ölçeğinin geliştirilmesi ve öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerinin çeşitli değişkenlerle ilişkisi. *Eğitim ve Bilim*, 177, 187-201.
- Erwin, P. (1993). *Friendship and Peer Relations in Children*. New York: John Wiley & Sons Publishers.
- Fabes, R. A., Shepard, S. A., Guthrie, I. R., & Martin, C. L. (1997). Roles of temperamental arousal and gender-segregated play in young children's social adjustment. *Developmental Psychology*, 33 (4) 693-702.
- Feldman, P. S. (2005). *Development Across the Life Span*. (3 th. edition). USA: Peerson Education Ltd. Prentice Hall.
- Gömleksiz, M. N., ve Serhatlıoğlu, B. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin öz-yeterlik inançlarına ilişkin görüşleri. *Turkish Studies*, 8 (7), 201-221.
- Gülay, H. (2009a). Okul öncesi dönemde akran ilişkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (22), 82-93.
- Gülay, H. (2009b). 5-6 yaş çocuklarının sosyal konumlarını etkileyen çeşitli değişkenler. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 104-121.
- Gülay, H. (2010). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gülay, H. (2011). The peer relations of 5-6 year old children in relation to age and gender. *Eurasian Journal of Educational Research*, 43, 107-124.
- Gülay, H., & Akman, B. (2009). *Okul öncesi dönemde sosyal beceriler*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gülay Ogelman, H. (2014). Okul öncesi eğitim kurumlarında serbest zaman etkinliklerinin gözlemlenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (26), 125-138.
- Gülay Ogelman, H. ve Çiftçi Topaloğlu, Z. (2014). 4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne-babalarının ebeveyn özyeterliliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 241-271.
- Gülay Ogelman, H. ve Erten, H. (2013). 5-6 yaş çocuklarının akran ilişkileri, okula uyum düzeyleri ve sosyal konumları arasındaki ilişkilerin izlenmesi. *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi*, 2(3), 26-46.
- Gülay Ogelman, H. ve Erten Sarıkaya, H. (2013). Okul öncesi eğitimi almış çocukların akran ilişkileri değişkenlerinin 5 ve 6 yaşta incelenmesi: iki yıllık boylamsal çalışma. *Turkish Studies*, 8 (8), 1859-1871.

Gülay Ogelman, H., Erol, A., Asar, H., Mumcular, F., Kıraç, M. H. & Kilimlioğlu, Ç (2015). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocukların Akran İlişkilerine Yönelik Algılarının Belirlenmesi, ss. 274-294.

- Gülay-Ogelman, H., & Seven, S. (2014). The reliability-validity studies for the Student-Teacher Relationship Scale (STRS). *European Journal of Research on Education*, 2 (2), 179-185.
- Gültekin Akduman, G. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığının incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23 (1), 212-237.
- Hay, D. F., Payne A., & Chadwick, A. (2004). Peer relations in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45 (1), 84-108.
- Huang, S., Eslami, Z. & Hu, R. J. S. (2010). The relationship between teacher and peer support and english-language learners' anxiety. *English Language Teaching*, 3 (1), 32-39.
- Kanlıkılıçer, P. (2005). *Okul öncesi davranış sorunları tarama ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kefi, S., Çeliköz, N., ve Erişen, Y. (2013). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin temel bilimsel süreç becerilerini kullanım düzeyleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 300-319.
- Kempes, M., Matthys, W., Vries, H., & Engeland, H. V. (2005). Reactive and proactive aggression in children. A review of theory, findings and relevance for child and adolescent psychiatry. *European Child & Adolescence Psychiatry*, 14, 11-19.
- Kıldan, A. O. (2011). Öğretmen-çocuk ilişkilerinin çeşitli açılardan incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 103-120.
- Kostelnik, M. J., Whiren, A. P., Soderman, A. K., & Gregory, K. (2005). *Guiding children's social development. Theory to Practice*. USA: Thomson & Demler Learning.
- Larson, R. (2010). *Teacher-Student Relationships and Student Achievement*. University of Nebraska at Omaha.
- Merriam, S. B. (2014). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. Ed. Turan, S.). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying. *Educational Leadership*. 12-17.
- OSBEP, (2014). *48-60 aylık çocuklar için sosyal beceri destek eğitimi etkinlik kitabı*. (<http://tegm.meb.gov.tr>).
- Önder, A. (Editör) (2014). *Okul öncesi dönemde çocukları tanıma ve değerlendirme teknikleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Özdemir, H. ve Ahmetoğlu, E. (2012). Okul öncesi öğretmenlerinin yaşları ve mesleki deneyimleri açısından kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Journal of Educational and Instructional Studies in the World*, 2 (1), 68-74.
- Patton, M.Q. (2015). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev. Ed. Bütün, M. ve Demir, S. B.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Papalia, D. E., Olds, S. W., Feldman, R. D., & Gross, D. (2003). *Human Development*. USA: McGraw Hill.

- Patterson Mallin, M. J. (2003). *The Impact Of Maternal Expressiveness On Child Expressiveness And Sociometric Status*. Unpublished PhD. Thesis. Chicago: De Paul University.
- Pepler, D. J., & Craig, W. M. (1998). Assessing children's peer relationships. *Child Psychology & Psychiatry Review*, 3,(4), 176-182.
- Rowe, K. J. (2003). The Importance of teacher quality as a key determinant of students' experiences and outcomes of schooling. *Improving Learning*. ACER Research Conference.
- Rowley, S. J., Sellers, R. M., Chavous, T. M. & Smith, M. A. (1998). The relationship between racial identity and self-esteem in african american college and high school students, *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 715-724.
- Sadık, F. (2002). Sınıf İçindeki Problem Davranışların Nedenleri. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 106-115.
- Salı, G. (2014). Okulöncesi dönem çocuklarında akran ilişkilerinin ve akran şiddetine maruz kalmanın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43 (2), 195-216.
- Santrock, J. W. (2004). *Child development*. New York: McGraw-Hill Publishing.
- Slaughter, V., Dennis, M. J. & Pritchard, M. (2002). Theory of mind and peer acceptance in preschool children. *British Journal of Developmental Psychology*, 20, 545-564.
- Smith, P. K., Cowie, H., & Blades, M. (2005). *Understanding Children's Development*. USA: Blackwell Publishing.
- Staub, R. (2005). The roots of goddness: The fulfillment of basic human needs and the development of caring, helping, and non-aggression, inclusive caring, moral courage, active bystandership, and altruism born of suffering. *Nebraska Symposium on Motivation*, 51, 33-72.
- Turla, A., Şahin, T. F. ve Avcı, N. (2001). Okulöncesi Öğretmenlerinin Fiziksel Şartlar, Program, Yöntem, Teknik, Sınıf ve Davranış Yöntemi Sorunlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 95-101.
- Uysal, H. ve Dinçer, Ç. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığı. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 5 (4), 468-483.
- Wood, J. J., Cowan, P. D. & Baker, B. L. (2002). Behavior problems and peer rejection in preschool boys and girls. *The Journal of Genetic Psychology*, 136 (1), 72-88.
- Yeh, E. A. J. (2006). *Preschool children's and teachers' behavioral responses to physical and relational peer victimization: A short term longitudinal study*. Unpublished doctoral dissertation. USA: University of Minnesota.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.